

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ
НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
(ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ)”**

Харків
2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

**ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ
НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
(ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ)”**

для студентів IV курсу

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № від 2011 р.)*

**Харків
2011**

**Завдання до практичних занять з навчальної дисципліни
“Злочини проти встановленого порядку несення військової
служби (військові злочини)” для студентів IV курсу / Уклад.:
М. І. Панов, В. І. Касинюк, І. В. Самощенко та ін. – Х.: Нац.
ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2011. – 41 с.**

У к л а д а ч і: М. І. Панов,
В. І. Касинюк,
І. В. Самощенко,
С. О. Харитонов,
Г. М. Анісімов

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 6 від 21.10.2011 р.)*

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Вивчення навчальної дисципліни “Злочини проти встановленого порядку несення військової служби” (військові злочини). Далі – “Військові злочини” – здійснюється протягом семестру і забезпечується читанням лекцій, проведенням консультацій, практичних занять, колоквіумів, систематичною самостійною роботою, виконанням письмових робіт, здачею заліку.

Однією з обов’язкових умов успішної підготовки є опрацювання студентами важливих положень кримінального права, які містяться у КК України, підручниках, монографіях, навчальних посібниках, науково-практичних коментарях до КК України та іншій науковій і навчально-методичній літературі. При цьому необхідно навчитися пов’язувати ці основні положення з конкретною проблемою даної дисципліни, розуміти її практичне значення.

Пропоновані завдання складені для практичних занять. Їх виконання розраховане на знання студентом положень Загальної частини кримінального права і спрямоване на закріплення та більш глибоке засвоєння теоретичного матеріалу цього курсу, окремих її норм, вироблення навичок правильного застосування кримінального закону при кваліфікації вчинених злочинів. В основу переважної більшості завдань покладено конкретні кримінальні справи із судової практики Верховного Суду України, а також слідчо-судової практики правоохоронних та судових органів м. Харкова і Харківської області.

До кожної із тем практичних занять надається список джерел, які рекомендується використовувати при розв’язанні конкретних завдань та вирішенні складних чи спірних питань.

Список пропонованих джерел не є вичерпним і додатково можуть бути застосовані й інші наукові роботи, в тому числі й розташовані на веб-сайтах, опубліковані як у фахових, так і нефахових виданнях України та Російської Федерації, які належать до ранніх періодів розвитку та становлення науки кримінального права (XIX – поч. XX ст.). Рекомендовані джерела (за наявністю – і тексти лекцій) можна отримати, звернувшись

до бібліотечних фондів Національного університету “Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого”.

При розв’язанні конкретних завдань рекомендується дотримуватись такої послідовності.

1. Слід визначити місце виду (складу) злочину в системі “Військових злочинів”, наприклад, непокора належить до злочинів проти порядку підлеглості та військової гідності (ст. 402 КК України).

2. Потрібно з’ясувати визначення цього злочину відповідно до закону про кримінальну відповідальність.

3. Зробити аналіз ознак складу цього злочину (об’єкта, предмета (за наявністю), об’єктивної та суб’єктивної сторін, суб’єкта).

4. З’ясувати (за наявністю) кваліфікуючі обставини розглядуваного злочину.

5. У необхідних випадках провести відмежування розглядуваного злочину від суміжних.

Рішення завдань за окремими темами мають виконуватись у письмовій формі (у зошиті) і відповідати таким вимогам, а саме:

1) необхідно встановити наявність або відсутність складу злочину в діянні особи (осіб), характеристика якого надана в завданні. Якщо вчинене не містить складу злочину, то треба точно вказати, які саме ознаки (елементи) складу злочину відсутні;

2) коли ознаки складу злочину мають місце, необхідно надати юридичну кваліфікацію, тобто вказати частину (пункт) і статтю Особливої частини КК України, яка підлягає застосуванню у конкретному випадку. При кваліфікації готування до злочину чи замаху на злочин та при співучасті необхідні відповідні посилання на статті Загальної частини КК України. Якщо з питань кваліфікації злочину є роз’яснення Пленуму Верховного Суду України, в рішенні необхідне розгорнуте посилання на ці роз’яснення;

3) кваліфікація злочину має бути детально мотивована шляхом юридичного аналізу складу злочину, тобто характеристики об’єкта, предмета (за наявності), об’єктивної і суб’єктивної сторін та суб’єкта злочину. Такий аналіз перед-

бачає обов'язкове встановлення відповідності фактичних ознак суспільно небезпечного діяння, яке описане в завданні, всім ознакам (елементам) складу злочину, передбаченого законом про кримінальну відповідальність.

Визначаючи об'єкт, слід вказати на розділ Особливої частини, що передбачає статтю, за якою кваліфікується діяння, та визначити зміст родового і безпосереднього (безпосередніх) об'єкта, а також ознаки предмета злочину, якщо він є. Виходячи з ознак об'єктивної сторони, опис яких містить закон про кримінальну відповідальність, треба вказати, в чому конкретно виявилась об'єктивна сторона в даному випадку, дати характеристики її ознак, показати їх значення. З урахуванням конструкції складу злочину важливо визначити момент його закінчення. На підставі вимог ст. 24, 25 КК України та законодавчого опису суб'єктивної сторони злочину необхідно вказати форму і вид вини особи в злочинному діянні, яке аналізується, розкрити зміст її інтелектуального та вольового моментів. Слід розглянути питання про факультативні ознаки суб'єктивної сторони злочину.

Характеризуючи суб'єкт злочину, потрібно відповідно до ст. 18 КК України назвати три обов'язкові його ознаки, а також ознаки спеціального суб'єкта, передбачені ст. 401 Особливої частини КК України;

4) якщо встановлено кваліфікуючі ознаки, важливо розкрити їх зміст;

5) при сукупності злочинів, вчинення самостійних злочинів кількома особами та злочину в співучасті треба кваліфікувати кожний зі злочинів окремо, мотивуючи відповідним чином.

Розглядаючи об'єкт злочину, необхідно чітко засвоїти, що об'єктом будь-якого злочину є певні суспільні відносини, взяті під охорону кримінальним законом. При цьому бажано спочатку дати характеристику *родового об'єкта*, яким є група однорідних, схожих суспільних відносин, встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби. *Безпосереднім об'єктом* виступають ті конкретні суспільні відносини, яким це посягання спричиняє шкоду або створює реальну загрозу такої шкоди, як, наприклад, право власності на

військове майно, а також встановлений порядок зберігання військового майна, який зобов'язує кожного військовослужбовця дбайливо берегти зброю, техніку, бойові припаси та інше військово майно, правильно користуватися ними, обслуговувати їх і експлуатувати, охороняти від псування, втрати, знищення та пошкодження (ст. 410 КК України).

У злочинах, що мають *предмет* посягання, треба назвати його ознаки (наприклад, військово майно (ст. 410 КК України), а саме: зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військово майно) і показати, чим він відрізняється від об'єкта злочину.

Іноді студенти не виділяють родового і безпосереднього об'єкта, не вказують додаткового об'єкта конкретного злочину, наприклад, життя та здоров'я при розбої (ст. 410 КК України), а також плутають об'єкт з предметом злочину, стверджуючи, приміром, що об'єктом крадіжки, грабежу, розбою (ст. 410 КК України) є військово майно. Інколи об'єктом помилково називають “порушення певних правил” (наприклад, порушення правил, норм і стандартів, що стосуються водіння чи експлуатації військової машини (ст. 415 КК України) та ін., що є ознакою об'єктивної сторони й утворює собою зміст кримінально караного діяння.

Аналізуючи об'єктивну сторону того чи іншого складу злочину, доцільно показати, в якому саме діянні (дії або бездіяльності) вона виражається, формальний це чи матеріальний склад злочину. Якщо склад злочину матеріальний, тоді характеризують наслідки і причинний зв'язок між діянням і його наслідком. При цьому необхідно всебічно розкрити зміст кожної ознаки та її значення і, насамперед, способу вчинення злочину, назвати момент закінчення злочину.

Ознаки *об'єктивної сторони* злочинів з матеріальним складом не завжди конкретизуються: студенти говорять про наслідки взагалі, а не про конкретні наслідки певного злочину; не розкривають зміст дії (бездіяльності) тощо. Так, аналізуючи об'єктивну сторону умисного знищення чи пошкодження військового майна (ст. 411 КК України), обмежують відповідь

вказівкою на те, що склад цього злочину матеріальний і що об'єктивна сторона включає до себе діяння, наслідок і причинний зв'язок між ними. Така відповідь є вірною лише стосовно відповідного питання Загальної частини кримінального права. Вона характеризує об'єктивну сторону злочину з матеріальним складом взагалі. Щодо конкретного злочину, тут слід розкрити зміст діяння, особливості способу його вчинення, суть наслідків, причинного зв'язку й момент його закінчення.

При визначенні діяння як ознаки об'єктивної сторони студенти не завжди розкривають його форми, передбачені відповідною диспозицією, не підкреслюють, що диспозиції деяких статей мають бланкетний характер (наприклад, ст. 418, 419 тощо) і не зазначають, яке це має значення для кваліфікації вчиненого. У разі використання законодавцем у матеріальних складах злочину для визначення наслідків оціночних понять студенти досить часто не можуть розкрити їх зміст, навіть не зважаючи на те, що в деяких випадках його розкрито в примітках до відповідних статей Особливої частини КК України. Там, де зміст оціночних понять не розкривається безпосередньо в КК України, слід зазначити підходи до визначення того чи іншого поняття (істотна чи велика матеріальна шкода, тяжкі наслідки тощо), напрацьовані правозастосовною практикою та наукою кримінального права.

Необхідно чітко конкретизувати і питання суб'єктивної сторони злочину. З'ясовуючи суб'єктивну сторону конкретного складу злочину, слід нерозривно пов'язувати її з об'єктивною стороною. Інколи ж обмежуються лише визначенням певної форми вини, не розкриваючи її змісту стосовно конкретного злочину, наведеного в завданні. Відповідно до кожного складу злочину треба розкрити інтелектуальний і вольовий моменти вини. Не завжди звертається увага на те, що для деяких складів злочинів обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мотив і мета вчинення злочину.

Поширеним недоліком є й використання формули умислу (ст. 24 КК України) для характеристики суб'єктивної сторони злочинів з *формальним складом* без врахування при цьому, що в такому разі психічне ставлення винної особи, вольовий та

інтелектуальний моменти прямого умислу необхідно визначати тільки щодо діяння.

Варто звернути увагу на суб'єктивну сторону тих злочинів, зміст якої утворює так звана “складна” форма вини, що припускає різне психічне ставлення винної особи до ознак об'єктивної сторони (діяння та наслідків). Потрібно спиратися на напрацювання науки кримінального права щодо визначення форми вини (ст. 23 КК України) таких злочинів, аналізуючи винну як ознаку суб'єктивної сторони конкретного злочину. Ті чи інші особливості повинні бути розкриті при аналізі суб'єктивної сторони стосовно кожного складу злочину.

Аналіз суб'єкта злочину, крім віку, з якого настає відповідальність за певний злочин (ст. 22 КК України), передбачає характеристику й розкриття додаткових ознак, притаманних суб'єкту військового злочину (ст. 401 КК України), тим більше, якщо йдеться про злочин, що може бути вчинений тільки спеціальним військовим суб'єктом [військова службова особа (ст. 424 КК України) та ін.].

Практика проведення практичних занять з навчальної дисципліни “Військові злочини” свідчить, що більша частина помилок є результатом недостатньо глибокого знання питань, які стосуються елементів і ознак складу злочину. Через це студенти не можуть дати чіткого, юридично грамотного їх аналізу.

Зміст відповіді має показати міцність і глибину знань, уміння володіти матеріалом, використовувати положення закону і матеріали судової практики.

Відвідування практичних занять є обов'язковим. У разі відсутності на практичному занятті або невиконання письмового домашнього завдання чи одержання під час занять незадовільної оцінки потрібно відпрацювати цю тему індивідуально.

У кінці VIII семестру студенти здають залік з навчальної дисципліни “Військові злочини”. Відповідь на всі додаткові запитання можна одержати, звернувшись до чергового викладача кафедри кримінального права.

Список нормативних актів та літератури
до всіх тем

Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. // Х.: Одісей, 2011.

Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. // Там же. – 2009. – № 9. – Ст. 106.

Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд. 1991 р. // Там же. – 1992. – № 9. – Ст. 108.

Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 берез. 1992 р. // Там же. – № 27. – Ст. 1385.

Про прикордонні війська України: Закон України від 4 листоп. 1991 р. // Там же. – № 2. – Ст. 7.

Про внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України: Закон України від 26 берез. 1992 р. // Там же. – № 29. – Ст. 397.

Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20 груд. 1991 р. // Там же. – № 15. – Ст. 190.

Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. // Там же. – № 27. – Ст. 383.

Про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України: Положення від 10.12.2008 р. № 1153/2008.

Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України: Закон України від 7 берез. 2000 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2009. – № 9. – Ст. 106.

Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. // Там же. – 1999. – № 22-23. – Ст. 194.

Про Стройовий статут Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. // Там же. – Ст. 195.

Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. // Там же. – Ст. 196.

Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24 берез. 1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – 0 № 22-23. – Ст. 197.

Про державний кордон України: Закон України від 04.11.1991 р. // Там же. – 1992. – № 2. – Ст. 7.

Про власність: Закон України від 07.02.1991 р. // Там же. – 1991. – № 20. – Ст. 249.

Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 р. // Там же. – 1999. – № 48. – Ст. 407.

Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. // Там же. – 1993. – № 31. – Ст. 338.

Про органи безпеки дорожнього руху Міністерства оборони України: Положення від 01.11.1999 р.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. – Х.: Харків юрид. – 2006.

Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): навч. посіб. / за ред. М. І. Панова. – Х.: Право, 2011.

Хавронюк М. І. Військові злочини: комент. законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник. – К.: А.С.К., 2003.

Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – Х.: Одісей, 2008.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушко, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – 3-ге вид. – К.: Алерта; КНТ. – 2009.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 5-те вид. – К.: Юрид. думка, 2008.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. – 2-ге вид. – К.: А.С.К., 2002.

Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і доповн. – Х.: Право, 2010.

Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., перероб. і доповн. – Х.: Право, 2010.

Кримінальне право України. Особлива частина: підруч. 3-тє вид. / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

Уголовное право Украины. Общая часть: учебник / под ред. М. И. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2003.

Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.-Х.: Юрінком Інтер. – Право, 2001.

Список додаткової літератури

Закон об уголовной ответственности за воинские преступления: коммент. / под ред. А. Г. Горного. – М.: Юрид. лит., 1986.

Самойлов В. М. Ответственность военнослужащих за нарушения уставных правил караульной и сторожевой служб / В. М. Самойлов. – М.: Изд-во ВПА, 1969.

Т е м а 1. ПОНЯТТЯ, ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМА ТА ВИДИ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

П л а н

1. Поняття та ознаки військового злочину.
2. Родовий та безпосередні об'єкти військових злочинів.
3. Суб'єкт військових злочинів.
4. Проблеми кваліфікації військових злочинів, скоєних у співучасті.

Згідно зі ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України. Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Організація і порядок діяльності Збройних Сил, всіх інших військових формувань України визначаються законом. Окремі закони, військові статuti та інші підзаконні нормативні акти чітко і точно регламентують усі сфери життя та діяльності Збройних Сил. Нормативною базою боротьби з військовими злочинами є розд. XIX Особливої частини КК України (ст. 401 – 435).

При вивченні першого питання слід виходити з того, що визначення поняття військового злочину наводиться в ст. 401 КК України. Військовими злочинами визнаються такі.

1. Злочини проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів.

2. За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Слу-

жби безпеки України, Прикордонних військ України, внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ України та інших військових формувань, утворених згідно з законами України, а також інші особи, визначені законом.

3. Особи, не зазначені у цій статті, за співучасть у військових злочинах підлягають відповідальності за відповідними статтями цього розділу.

Це поняття засноване на загальному визначенні поняття злочину, сформульованому в ст. 11 КК України. Крім того, воно має ще й низку специфічних ознак:

1) спеціальний об'єкт злочину – встановлений законодавством порядок несення або проходження військової служби;

2) спеціальний суб'єкт злочину – військовослужбовець, а також військовозобов'язаний під час проходження навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів;

3) військова протиправність – визнання діяння як злочинного тільки в тому разі, якщо воно прямо передбачене у розд. XIX Особливої частини КК України.

Досліджуючи родовий об'єкт військових злочинів, слід мати на увазі, що ним є встановлений порядок несення військової служби, який являє собою сукупність суспільних відносин, що виникають у процесі проходження служби різними категоріями військовослужбовців, їх службової і бойової діяльності й регламентованих нормами права, підзаконними нормативними актами, існуючими у військовому середовищі звичаями, правилами співжиття в армійських колективах.

Конкретний військовий злочин безпосередньо посягає не на весь порядок несення або проходження військової служби, а на окремі сторони (елементи) цього порядку. Безпосереднім об'єктом конкретного військового злочину є ті відносини військової служби, проти яких спрямоване злочинне діяння (взаємовідносини начальників і підлеглих, інших військовослужбовців між собою, порядок несення спеціальних служб, порядок використання військового майна, озброєння, техніки та зберігання військової таємниці, порядок здійснення військовими службовими особами своїх обов'язків, прав, повноважень тощо).

Щодо визначення ознак суб'єкта, тут слід виходити з того, що військова служба у Збройних Силах України регулюється Законом України “Про військовий обов’язок і військову службу” відповідно до якого встановлені такі види військової служби:

1) строкова військова служба; 2) військова служба за контрактом солдатів і матросів, сержантів і старшин; 3) військова служба за контрактом прапорщиків і мічманів; 4) військова служба (навчання) за контрактом курсантів (слухачів) вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають кафедри військової підготовки (факультети військової підготовки, відділення військової підготовки, інститути військової підготовки) з програмами підготовки на посади осіб офіцерського складу; 5) військова служба за контрактом осіб офіцерського складу; 6) військова служба осіб офіцерського складу за призовом; 7) кадрова військова служба осіб офіцерського складу, зарахованих до Збройних Сил України та інших військових формувань для запровадження військової служби за контрактом.

Військовий злочин може бути вчинений лише під час проходження військової служби, тому потрібно чітко встановлення початкових та кінцевих моментів військової служби.

Щодо кваліфікації військових злочинів, вчинених у співучасті, слід виходити з загальних положень щодо поняття спеціального суб'єкта злочину (ч. 2 ст. 18 КК України), точок зору в науці кримінального права з приводу можливості вчинення військового злочину загальним суб'єктом, а також співучасті останнього в таких злочинах. При цьому слід аргументувати, чому виконавцем (співвиконавцем) військового злочину може бути тільки військовослужбовець, а інші особи можуть бути лише організатором, підбурювачем або пособником у таких злочинах.

Тема 2. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПІДЛЕГЛОСТІ Й ВІЙСЬКОВОЇ ГІДНОСТІ*

Суспільна небезпечність цієї групи злочинів полягає в спричиненні шкоди суспільним відносинам, що регулюють встановлений нормативними актами порядок підлеглості та військової гідності. Цей порядок виступає *безпосереднім об'єктом* злочинів, передбачених статтями КК України: ст. 402 (непекора); ст. 403 (невиконання наказу); ст. 404 (опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків); ст. 405 (погроза або насильство щодо начальника); ст. 406 (порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями).

Специфіка цього об'єкта базується на особливості завдань, які вирішують Збройні Сили України, що потребує спеціального порядку взаємовідносин між військовослужбовцями, який вирішується, перш за все, у вигляді неухильного додержання принципу єдиноначальності та обов'язкових правил підлеглості. Суть єдиноначальності полягає в зосередженні у командира всіх функцій управління ввіреном підрозділом. Він повністю відповідає за бойову підготовку, військову дисципліну, стан озброєння, бойової техніки, транспорту, матеріально-побутове і медичне забезпечення військової частини.

Для з'ясування ознак цих злочинів необхідно звернутися до ст. 4 – 6 Дисциплінарного Статуту Збройних Сил України, де зазначено, що військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця: додержуватися Конституції та законів України; Військової присяги; неухильно виконувати вимоги військових статутів, накази командирів; бути пильним, зберігати державну та військову таємницю; додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство; виявляти повагу до командирів і один до одного, бути ввічливими і додержу-

---

* Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: постановою Пленуму Верхов. Суду України № 1 від 27.02.2009 р. // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України. – Х.: ФО-Вапнярчук Н.М. – 2009. – С. 773.

ватися військового етикету; поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків.

Кожний військовослужбовець зобов'язаний сприяти командирові у відновленні та постійному підтриманні порядку й дисципліни. Право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження. Наказ має бути виконаний сумлінно, точно та у встановлений строк. Відповідальність за наказ несе командир, який його віддав.

Випадки невиконання підлеглими наказів командирів (начальників), які були віддані в інтересах служби, опір або примушування їх до порушення службових обов'язків, а також фізичне або психічне насильство над ними нетерпимі в умовах збройних сил, спричиняють безпосередню шкоду інтересам забезпечення постійної бойової готовності збройних сил, військової дисципліни та вимагають рішучої боротьби з ними. Злочини проти порядку підлеглості та військової гідності в більшості випадків супроводжуються застосуванням різних видів насильства, тому посягають не тільки на військовий правопорядок, а і на життя, здоров'я, честь та гідність військовослужбовців. Тому боротьба з цими злочинами поряд з охороною встановленого порядку несення військової служби має на меті захист прав та свобод військовослужбовця як людини та громадянина.

При розв'язанні завдання особливу увагу слід приділити характеристиці об'єктивної сторони цих злочинів, змісту суб'єктивної сторони. Доцільно з'ясувати питання розмежування непокори (ст.402 КК), невиконання наказу (ст.403 КК), опору начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст.404 КК), а також злочинів, передбачених ст. 404 (опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків) та ст. 405 (погроза або насильство щодо начальника).

ЗАВДАННЯ

1. Рядовий С. неодноразово протягом року з грудня 2004 р. по листопад 2005 р. відмовлявся виконувати накази начальства, чинив опір начальникам, ображав їх, а саме: 19 грудня 2004 р.,

отримавши наказ їхати на роботу, публічно заявив, що працювати не буде; 3 вересня 2005 р. в казармі не виконав наказ командира роти – привести в порядок обмундирування; 4 вересня 2005 р. майор Єрмоленко запросив С. для бесіди до штабу. Не бажаючи підкоритися, С. почав хапати майора Є. за сорочку, внаслідок чого відірвав гудзики, розмахував солдатським ремнем, а 5 вересня 2005 р, після притягнення до дисциплінарної відповідальності та направлення до відбуття накладеного стягнення для проходження служби на гауптвахті С. втік звідти в розташування своєї військової частини.

Відповідальність С.

2. Сержант К. 22 жовтня 2005 р. о восьмій ранку, дізнавшись, що його підлеглий рядовий Г. надів чужу натільну сорочку, наніс йому сильний удар у праву частину живота, внаслідок чого Г. отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Відповідальність К.

3. О другій годині ночі 23 грудня 2005 р. в розташуванні казарми рядовий Л. розбудив рядового Ф., пред'явив йому претензії в зв'язку з тим, що Ф. погано ставиться до служби, недбало виконує свої обов'язки, а потім наніс йому удар основою долоні в обличчя, внаслідок чого заподіяв Ф. середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Відповідальність Л.

4. Рядовий Б. 22 червня 2005 р. о 18-й годині самовільно залишив частину і повернувся о 24-й год 25 червня 2005 р. перебуваючи в стані сильного наркотичного сп'яніння. Офіцери П. і С., виявивши, що Б. п'яний, затримали його і намагалися доставити до штабу, однак Б. вирвався, підняв із землі палицю, розмахував нею, ударив П. по руці й утік. Прийшовши в казарму, Б. побив рядових Д. і П. У цей час його намагався затримати прапорщик Л., однак Б. наніс йому п'ять ударів руками і ногами, зламав ніс. чим заподіяв Л. середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Відповідальність Б.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика та особливості злочинів проти порядку підлеглості й військової гідності.
2. Значення принципу єдиноначальності для підтримання порядку у Збройних Силах.
3. Близькість та відмежування злочинів проти порядку підлеглості та військової гідності між собою.

Тема 3. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Об'єктом злочинів, передбачених ст. 407 – 409 КК України є встановлений порядок проходження військової служби, який зобов'язує військовослужбовців строкової служби постійно знаходитися в розташуванні військової частини чи місця служби, а офіцерів, прапорщиків, військовослужбовців за контрактом – у службовий час і не залишати їх без дозволу відповідного начальника. Цей порядок регламентований законодавством України, а саме: Конституцією України, Законом України “Про військовий обов'язок і військову службу” від 25 берез. 1992 р.; Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р.; Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р.; Положенням про проходження військової служби особами офіцерського складу, прапорщиками (мічманами) Збройних Сил України; Положенням про проходження військової служби солдатами (матросами), сержантами і старшинами Збройних Сил України; Положенням про проходження військової служби (навчання) за контрактом у Збройних Силах України курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів вищих навчальних закладів; Положенням про проходження військової служби за контрактом та кадрової військової служби у Службі безпеки України; Положенням про проходження строкової військової служби солдатами і матросами, сержантами і старшинами Служ-

би безпеки України; Положення про проходження військової служби (навчання) за контрактом курсантами (слухачами) вищих військових навчальних закладів Служби безпеки України, які затверджені указом Президента України від 7 лист. 2001 р.

Військовослужбовець, який ухиляється від виконання своїх службових обов'язків, спричиняє шкоду керованості, боєздатності та боєспроможності підрозділу, а також дисципліні, яка існує в підрозділі.

З урахуванням цих обставин законодавством встановлена кримінальна відповідальність за самовільне виключення військовослужбовця з військових правовідносин шляхом самовільного залишення частини, дезертирства, підроблення документів, симуляції хвороби, самоскалічення та іншими способами.

Вирішуючи питання про відмінність дезертирства від самовільного залишення частини або місця служби, треба звернути увагу на те, що відмежування слід проводити як за об'єктивними, так і суб'єктивними ознаками. Важливо пам'ятати, що час перебування суб'єкта злочину за межами частини або місця служби не впливає на кваліфікацію дезертирства. Проводячи розмежування цих злочинів за суб'єктивними ознаками, треба мати на увазі зміст мети при дезертирстві та при самовільному залишенні частини.

ЗАВДАННЯ

1. Із метою провести час на власний розсуд І, 11 вересня 2005 р., залишив частину і став проживати в м. Харкові. На пошуки і для затримання останнього командуванням був відправлений сержант К., який, виявивши І., вирішив в частину не повертатися, а провести час разом із ним. Уже 23 вересня 2005 р. вони були затримані й доправлені до частини.

Відповідальність К. та І.

2. Із метою “відпочити від служби” 19 липня 2004 р. С. самовільно залишив місце служби. Знаходячись поза розташуванням військової частини, він познайомився з П. і Х. Для здобуття коштів вони вирішили здійснити крадіжку. Вночі П. і Х. проникли до магазину “Океан”; звідки викрали гроші в

сумі 450 грн. Під час викрадення С. знаходився неподалік від магазину і спостерігав за місцевістю, забезпечуючи таємність викрадення.

Відповідальність С., П. і Х.

3. Командуванням частини С. була надана короткострокова відпустка за сімейними обставинами з 15 по 24 жовтня 2005 р. По завершенню відпустки він до місця служби не прибув і став проживати в різних містах України. Потім, 20 листопада 2005 р., С. з'явився з повинною в міліцію.

Відповідальність С.

4. У грудні 2004 р. С. з метою зустрічі зі знайомою дівчиною неодноразово самовільно залишав розташування частини. Так, 10 грудня він був відсутній у частині з 22 по 24 год, а 12 грудня о 23 год пішов з частини і повернувся о 4 год 13 грудня. О 19 год того ж дня пішов за горілкою і повернувся через 1 год 40 хв. Вживши її з товаришами по службі, о 23 год пішов у місто, а повернувся о 2 год 14 грудня.

Відповідальність С.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку проходження військової служби.
2. Дезертирство і його відмежування від самовільного залишення місця служби.
3. Самокалічення та інші способи ухилення від несення обов'язків військової служби.

Т е м а 4. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ КОРИСТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИМ МАЙНОМ ТА ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ*

Однією із головних підстав боездатності Збройних Сил України є забезпеченість військовим майном, сучасною зброєю, бойовими припасами та предметами військової техніки. Все майно Збройних Сил України має своє цільове призначення та в залежності від нього розподіляється на певні види: хімічне, речове, продовольче, санітарно-технічне, озброєння, боєприпаси, бойова техніка тощо. Злочини, передбачені в ст. 410 – 413 КК України, стосуються лише військового майна, такого, що знаходиться на балансі військової частини або в користуванні у військовослужбовця. За цією ознакою (предметом злочину) ці злочини слід відрізнити від інших так званих загальнокримінальних (наприклад, ст. 185 – 191 КК України тощо).

Нормативною базою, яка регулює правовий режим військового майна, є: Закони України “Про власність” від 7 лют. 1991 р.; “Про правовий режим майна у Збройних Силах України” від 21 верес. 1999 р.; “Про господарську діяльність у Збройних Силах України” від 21 верес. 1999 р.; “Про державну підтримку підприємств, науково-дослідних інститутів і організацій, які розробляють та виготовляють боєприпаси, їх елементи та вироби спецхімії” від 21 верес. 2000 р.; Постанова Верховної Ради України від 23 черв. 1995 р. “Про затвердження Положення про матеріальну відповідальність військовослужбовців за шкоду, заподіяну державі”, Положення про речове забезпечення військовослужбовців Збройних Сил у мирний час: затв. постановою Кабінету Міністрів від 22 лип. 1998 р.

---

* Про судову практику у справах про злочини проти власності: постанова Пленуму Верхов. Суду України № 10 від 6.11.2009 р.; Про судову практику у справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верхов. Суду України № 3 від 26.04.2009 р. // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України. – № 10. – Х.: ФО-Вапнярчук Н.М. – 2009. – С. 386.

Необхідно усвідомлювати, що безпосереднім об'єктом цих злочинів є право власності на військове майно, а також встановлений порядок зберігання військового майна. Предметом цих злочинів є різноманітне військове майно, а саме: зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини, засоби пересування, військова і спеціальна техніка чи інше військове майно.

Слід вивчити і вміти розкривати поняття окремих предметів. Наприклад, під зброєю в цих статтях КК України треба розуміти штатні предмети, спеціально призначені для ураження живої цілі, які є на балансі тої чи іншої військової частини. Існує два види зброї: вогнепальна та холодна, яка закріплена особисто за військовослужбовцем, чи колективного користування (гармата).

Вибухові речовини – це тверді, рідкі або у вигляді газу речовини та суміші, призначені для проведення вибухів і здатні до хімічної реакції без доступу кисню з виділенням газів із такою інтенсивністю, температурою та тиском, які здатні виконувати роботу метання та руйнування. До вибухових речовин у розумінні ст. 410 також належать так звані знаряддя вибуху, що містять в собі вибухові речовини. Це вогнепровідні та детонуючі шнури, капсули, детонатори та ін.

Обмундирування – це військовий одяг, який видається військовослужбовцю на певні строки ношення (шинель, брюки, китель, камуфляж, головний убір і т.ін.). Спорядження – прилади та інші предмети, які необхідні військовослужбовцю для виконання певних завдань (противогаз, речовий мішок і т.ін.).

Засоби пересування включають до себе всі види військового транспорту, що перебуває в особистому чи колективному службовому користуванні. Предметами технічного постачання вважаються різноманітні прилади, інструменти і пристрої, які використовуються у військах.

Під іншим військовим майном слід розуміти будь-яке військове майно, що вручається військовослужбовцю для використання за цільовим призначенням і підлягає поверненню.

Основну увагу доцільно зосередити на аналізі способів вчинення злочину. Залежно від способу вчинення злочину по-

трібно висвітлити характер суспільної небезпеки. Необхідно розкрити зміст викрадення, привласнення, вимагання, заволодіння предметом злочину шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, вказати на їх схожі риси та відмінні ознаки. Особливу увагу слід приділити конструкції складу злочину і залежно від способу його скоєння виділити моменти закінчення злочину.

Аналізуючи суб'єктивні ознаки злочину, треба обґрунтувати наявність тільки прямого умислу, розкрити зміст його інтелектуального та вольового моментів. Значну увагу доцільно приділити мотиву і меті.

ЗАВДАННЯ

1. З метою мати гроші для особистих потреб Ц. вирішив викрасти зі складу частини електродрилі і продати їх. Так, 12 лютого 2005 р. він проник в приміщення складу, викрав три дрилі і продав їх, а 20 лютого Ц. викрав і продав чотири дрилі. Вже 7 березня було викрадено десять дрилів. При спробі продажу викраденого Ц. був затриманий.

Відповідальність Ц.

2. Прапорщик М. 15 грудня 2005 р. чергував на стоянці літаків та був озброєний пістолетом "ТІМ". Знаходячись у службовому приміщенні, він демонстрував С. роботу частин та механізмів пістолету, а потім, тримаючи пістолет у напрямку потерпілої, приєднав магазин, відвів затвор у заднє положення, після чого зняв пістолет з запобіжника, при цьому пістолет смикнувся і пролунав постріл. Внаслідок пострілу С. отримала наскрізне вогнепальне поранення щелепи, що заподіяло їй середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Відповідальність М.

3. Військовослужбовець Ш. при вчиненні дезертирства проколов шини двох транспортних автомобілів, які належали військовій частині, з тим, щоб ускладнити його переслідування.

Відповідальність Ш.

4. У кварталі серед житлових будинків були знайдені іржаві снаряди часів Великої Вітчизняної війни. Згідно з чинними інструкціями подібні снаряди потрібно знищувати на місці. Однак командир підрозділу С. через величезні матеріальні витрати, пов'язані з відселенням громадян і можливим знищенням сусідніх будинків, прийняв рішення вивезти снаряди за місто. При навантаженні стався вибух і троє саперів загинули.

Відповідальність С.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку збереження та користування військовим майном.
2. Предмет розкрадання військового майна.
3. Спосіб розкрадання військового майна і його значення для кваліфікації скоєного.
4. Втрата військового майна і його відмежування від знищення або пошкодження.

Тема 5. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

На озброєнні в Збройних Силах України знаходиться вогнепальна зброя, бойові припаси, вибухові речовини, радіоактивні матеріали та інші речовини, які становлять підвищену загальну небезпеку. Вихід цих предметів з-під контролю військовослужбовців може спричинити велику шкоду життю та здоров'ю людей, матеріальним цінностям.

Це зумовлює визначення об'єктом злочину (ст. 414 КК України) відносин, які забезпечують порядок поведінки з предметами, які становлять підвищену небезпеку для оточуючих. Ці предмети наділені загальними властивостями: 1) підвищена загальна небезпека, 2) спеціальне призначення; 3) особливий правовий режим. Слід також звернути увагу на те, що диспозиція статті є бланкетною і для з'ясування ознак злочину необхідно звертатися до відповідних нормативних актів. Порья-

док поводження з цими предметами у військах суворо регламентується Статутом внутрішньої служби Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р.; Статутом гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р.; Законом України “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку” від 10 лют. 1995 р.; Положенням про порядок застосування зброї, бойової техніки та спеціальних засобів під час охорони державного кордону і виключної (морської) економічної зони України (затв. Постановою Кабінету Міністрів від 2 лип. 1998 р.); Правилами застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Прикордонних військ, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України (затв. наказом Держкомкордону від 29 жовт. 1998 р.); Положенням про розслідування та облік нещасних випадків з військовослужбовцями Служби безпеки України (затв. наказом СБ України від 31 берез. 1999 р.); Положенням про розслідування та облік нещасних випадків з військовослужбовцями Прикордонних військ України (затв. наказом Держкомкордону від 28 серп. 1999 р.), постановами, наказами та іншими нормативними актами.

У ст. 415 КК України об’єктом злочину є військовий правопорядок, який забезпечує безпеку руху та експлуатації бойових, спеціальних чи транспортних машин в Збройних Силах України, в ст. 416, 417 КК України – суспільні відносини, які забезпечують порядок підготовки, здійснення польотів та експлуатації повітряних суден Збройних Сил України; безпеку кораблеводіння та експлуатації суден Військово-Морських сил. Диспозиції статей також є бланкетними, що потребує звернення до відповідних нормативних актів при встановленні ознак конкретного злочину. Крім того, в ст. 415 – 417 КК України обов’язковою ознакою складу злочину є відповідний предмет злочину, який студентам необхідно визначати в кожному злочині. Треба показати види транспортних засобів, бойових машин, на яких може бути вчинено цей злочин. Характеризуючи діяння, необхідно розкрити поняття “водіння” та “експлуатація”, а також показати різницю між ними.

Слід дати характеристику наслідків злочину і причинного зв'язку між діянням та наслідками. Потрібно також звернути увагу на момент його закінчення.

Висвітлюючи суб'єктивні ознаки злочину, необхідно проаналізувати психічне ставлення до діяння та його наслідків: умисел або необережність щодо порушення правил та необережність відносно спричинених наслідків.

ЗАВДАННЯ

1. Водій військового автомобіля самовільно виїхав у рейс на автомобілі, закріпленим за іншим водієм, з несправним стоп-сигналом. У дорозі пасажир, що сидів у кабіні, з необережності натиснув на внутрішню дверну ручку і на ходу випав через двері, що відкрилися несподівано для нього, та попав під колесо машини, заподіявши собі тяжке тілесне ушкодження.

Відповідальність водія.

2. Водій військового грузового автомобіля Б. виїхав у рейс. Дорогою він посадив у кузов автомобіля людей, щоб довести їх до населеного пункту. Серед цих людей був знайомий водія К. Останній, не маючи права на керування транспортним засобом, умовив водія Б. передати йому керування автомобілем. На повороті К. не справився з керуванням, заїхав у кювет, де автомобіль перевернувся. Один пасажир при цьому отримав тяжкі тілесні ушкодження.

Відповідальність Б. і К.

3. Капітан есмінця, бажаючи показати товаришам по службі своє вміння причалювати, на великій швидкості скерував корабель до пристані, однак внаслідок своєї недосвідченості не зумів вчасно дати необхідні команди і есминець з великою силою врізався в пристань. Внаслідок цього пристань була сильно пошкоджена, невеликого ремонту потребував і корабель. Крім того, один матрос упав за борт і потонув.

Відповідальність капітана есмінця.

4. Курсант Г. проходив стажування в танковій частині. При виїзді в складі батальйону на полігон Г., будучи командиром танка, наказав механіку-водію сісти на командирське місце, а сам сів на місце механіка-водія. Не справившись з управлінням, Г. наїхав на регулювальника С., який від отриманих пошкоджень помер на місці.

Відповідальність Г.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку експлуатації військової техніки.
2. Порушення правил поведження зі зброєю, а також іншими предметами і речовинами.
3. Об'єктивна сторона порушення правил водіння або експлуатації машин.

Список нормативних актів та літератури

Про дорожній рух: Закон України від 30 черв. 1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 31. – Ст. 338.

Стройовий статут Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р. // Там же. – 1999. – № 22-23. – Ст. 195.

Повітряний кодекс України від 4 трав. 1993 р. // Там же. – 1993. – № 25. – Ст. 274.

Касинюк В. И. Уголовная ответственность за транспортные преступления / В. И. Касинюк. – К.: Вищ. шк., 1977.

Коржанський М. І. Кваліфікація автотранспортних злочинів / М. І. Коржанський, В. А. Мисливий. – К.: Юрінком Інтер, 1996.

Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму Верхов. Суду України № 14 від 23.12.2005 р. // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України. – Х.: СПД ФО Вапнярчук Н.М. – 2005. – С. 599.

Конвенція про міжнародні правила запобігання зіткнення суден на морі від 20 жовт. 1972 р. (Україна приєдналася до Конвенції 17 лист. 1992 р.) // Закони України. – Т.14.

Міжнародна конвенція про пошук і рятування на морі від 27 квіт. 1979 р. (Україна приєдналася до Конвенції 17 лист. 1992 р.) // Закони України. – Т.14.

Хавронюк М. І. Військові злочини: комент. законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник. – К.: А.С.К., 2003.

Т е м а 6. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ БОЙОВОГО ЧЕРГУВАННЯ ТА ІНШИХ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Серед військових злочинів виділяється група посягань, які порушують порядок несення бойового чергування вартової (вахтової), караульної, прикордонної, внутрішньої служби та патрулювання. Це посягання проти порядку несення спеціальних служб: порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК України); порушення статутних правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК України); порушення статутних правил* несення бойового чергування (ст. 420 КК України); порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК України).

Порядок несення спеціальних служб регламентується відповідними законами (*див.*: “Про державний кордон України”: Закон України від 04.11.1991 р.; “Про прикордонні війська України”: Закон України від 04.11.1991 р.); статутами (*див.*: Корабельний статут Військово-Морського флоту СРСР від 10.01.1978 р.; Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України від 24.03.1999 р.; Положення про особливості організації та несення вартової служби в дисциплінарному батальйоні (частині): затв. Постановою Кабінету Міністрів України 19.10.1999 р.; Статут внутрішньої служби Збройних Сил України від 24.03.1999 р.), положеннями, інструкціями тощо. Необхідно усвідомлювати, що варто звернути увагу на те, що диспозиції статей є бланкетними і для з’ясування ознак злочинів необхідно звертатися до відповідних нормативних актів.

Порушення порядку несення цих служб підриває обороноздатність і суверенітет держави, створює умови для мож-

---

* В ред. від. 15.04.2008 р. / Відом. Верхов. Ради України. – 2008. – № 24. – Ст. 236.

ливих посягань на охоронювані об'єкти, які мають важливе значення, сприяють розкраданню військового майна та техніки, можуть створювати загрозу для особового складу Збройних Сил України.

Вирішуючи завдання, особливу увагу слід приділяти з'ясуванню особливостей конструкції складу злочину, його об'єктивних ознак, зокрема, наслідків та суб'єктивної сторони злочину.

ЗАВДАННЯ

1. Рядовий В., будучи вартовим у складі караулу з охорони речового складу, самовільно залишив свій пост і пішов у вартове приміщення погрітися. Скориставшись відсутністю вартового, в склад проникли рядові І. та Н. і викрали військоове обмундирування на суму три тис. грн.

Відповідальність В., І. та Н.

2. Сержант С. і рядовий С., знаходячись в наряді з охорони Державного кордону України, о 22 год помітили, що в 100 м від державного кордону паралельно їм йдуть двоє чоловіків. Вирішивши, що це порушники кордону, прикордонники відкрили вогонь на поразку, в результаті чого один з незнайомих був убитий, а другий отримав легке поранення. Як виявилось потім це були місцеві жителі, що шукали корову.

Проаналізуйте дії прикордонників.

3. Старослужбовець ефрейтор Б., призначений в караул у новорічну ніч, шляхом застосування насилля до рядового К., який недавно служив у армії, примусив останнього відстояти караул в незручний час замість себе.

Відповідальність Б.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб.

2. Кваліфікуючі ознаки цих злочинів і їх значення для кваліфікації.
3. Відмежування порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання від порушення правил внутрішньої служби та несення бойового чергування.

Список нормативних актів та літератури

Про державний кордон України: Закон України від 4 лист. 1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 2. – Ст.7.

Про прикордонні війська України: Закон України від 4 лист. 1991 р. // Там же.

Статут гарнізонної та вартової служб збройних сил України від 24 берез. 1999 р. // Там же. – 1999. – № 22-23. – Ст. 194.

Чхиквадзе В. М. Советское военно-уголовное право / В. М. Чхиквадзе. – М.: Юрид. изд-во Минюста СССР, 1948.

Хавронюк М. І. Військові злочини: комент. законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник. – К.: А.С.К., 2003.

Т е м а 7. ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ЗЛОЧИНИ

Розкриваючи тему, слід виходити з того, що військові службові особи мають дотримуватися у своїй діяльності Конституції та Законів України.

При підготовці відповідей потрібно з'ясувати ознаки, які характеризують військову службову особу щодо законодавчого її визначення в примітці ст.423 КК України.

Потім треба зупинитися окремо на характеристиці військових начальників, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські обов'язки, або виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування. Далі необхідно проаналізувати інші об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, передбачені ст. 423 – 426 КК України, з'ясувати особливості конструкції об'єктивної сто-

рони, визначити момент закінчення злочину тощо. Особливу увагу слід звернути на відмежування цих злочинів від суміжних, наприклад, злочинів у сфері службової діяльності (ст. 364 – 367 КК України). Тут основною ознакою відмежування є суб'єкт злочину. При засвоєнні питання про кваліфікуючі ознаки військово-службових злочинів треба зазначити їх особливості законодавчого закріплення, необхідність відмежування кваліфікованого складу злочину від сукупності злочинів, які потребують додаткової кваліфікації.

ЗАВДАННЯ

1. При виконанні поставленого завдання в бойовій обстановці командир підрозділу віддав наказ своїм підлеглим кинути все важке озброєння і боєприпаси для більшої маневреності військової групи.

Відповідальність командира підрозділу.

В а р і а н т: озброєння і боєприпаси були залишені під час поспішного відступу.

2. Під час учбових стрільб на морі командування військово-морського флоту не забезпечило огороження необхідної дільниці, внаслідок чого в зону поразки увійшла прогулочна яхта. Командир корабля не запросив рухому ціль, і залпом ракетних установок яхта була потоплена, а двом членам її екіпажу були завдані середньої тяжкості тілесні ушкодження.

Дайте кримінально-правову оцінку, відповідних службових осіб.

3. Капітан військового корабля за добу до довготривалого бойового чергування корабля відпустив всіх офіцерів “повеселитися” на берег. Внаслідок “веселоців” частина команди вчасно не повернулася і корабель вийшов в море з запізненням на три години.

Відповідальність командира корабля.

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика військових злочинів у сфері службової діяльності.
2. Кваліфікуючі ознаки військових службових злочинів.
3. Відмежування зловживання владою або службовим становищем від перевищення влади чи службових повноважень.

Список нормативних актів та літератури

Про оборону: Закон України від 5 жовт. 2000 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші правопорушення, пов'язаних з корупцією: постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 трав. 1998 р. № 13 // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України. – Х.: ФО-Вапнярчук Н.М. – 2009. – С. 447 – 455.

Чхиквадзе В. М. Советское военно-уголовное право / В. М. Чхиквадзе. – М.: Юрид. изд-во Минюста СССР, 1948.

Коржанский Н. И. Понятие должностного лица / Н. И. Коржанский // Сов. юстиция. – 1970. – № 21.

Здравомыслов Б. В. Должностные преступления / Б. В. Здравомыслов. – М.: Юрид. лит., 1975.

Светлов А. Я. Ответственность за должностные преступления / А. Я. Светлов. – К.: Наук. думка, 1978.

Устименко В. В. Специальный субъект преступления / В. В. Устименко. – Х.: Вищ. шк., 1989.

Клименко В. А. Уголовная ответственность за должностные преступления / В. А. Клименко, Н. И. Мельник, Н. И. Хавронюк. – К.: Блиц-Информ, 1996.

Хавронюк М. І. Військові злочини: комент. законодавства / М. І. Хавронюк, С. І. Дячук, М. І. Мельник. – К.: А.С.К., 2003.

Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постановою Пленуму Верхов. Суду України № 15 від 26.12.2003 р. // Зб. постанов Пленуму Верхов. Суду України. – Х.: ФО-Вапнярчук Н.М. – 2009. – С. 476.

Тема 8. ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ СЛУЖБИ НА ПОЛІ БОЮ І В РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ

(КОЛОКВІУМ)

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій .
2. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій.
3. Кваліфікуючі ознаки злочинів проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій.
4. Відмежування злочинів проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій від суміжних злочинів.

При вивченні питань цієї теми потрібно дати характеристику суспільної небезпеки злочинів даної групи, показати підставу їх криміналізації. Окремо слід зосередити увагу на тому, що злочини проти несення служби на полі бою і в районі воєнних дій вчиняються в особливих, передбачених законом, умовах.

Потім треба зупинитися на аналізі конструкції об'єктивної сторони злочинів, видів діянь, указаних у ст. 427 – 433 КК України. Слід розкрити зміст основних понять, таких, як “бойова обстановка”, “воєнний стан”, “поле бою”, “район воєнних дій” тощо. Момент закінчення цих злочинів, як правило, збігається з моментом вчинення в особливих умовах місця і часу діяння, передбаченого окремою кримінально-правовою нормою. Однак у випадках, передбачених, наприклад, ст. 423, 433 КК момент закінчення злочину може бути пов'язаний з настанням спричинених наслідків.

При аналізі суб'єктивних ознак необхідно дати характеристику вини, а також мотиву і мети. Потім проаналізувати ознаки суб'єкта злочину. На головну увагу заслуговують особливості закріплення суб'єкта злочинних дій військовослужбовця, який перебуває у полоні.

У необхідних випадках доцільна характеристика кваліфікуючих ознак (ст. 428, 431, 433 КК України). Вирішуючи питання про відмінність від суміжних злочинів, потрібно показати це за об'єктивними та суб'єктивними ознаками здачі або залишенні ворогові засобів ведення війни та злочинних дій військовослужбовця, який перебуває в полоні, від державної зради (ст. 111 КК України), мародерства від злочинів проти власності (розд. VI Особливої ч.), насильства над населенням у районі воєнних дій від злочинів проти особи та власності (розд. II та VI Особливої ч.).

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів проти порядку несення військової служби на полі бою, в районі бойових дій та в інших надзвичайних ситуаціях.
2. Здача або залишення ворогові засобів ведення війни.
3. Чим відрізняється добровільна здача в полон від державної зради.

Список нормативних актів та літератури

Про оборону України: Закон України від 6 груд. 1991 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.

Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 6 квіт. 2000 р. // Там же. – 2000. – № 28. – Ст.224.

Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 17 квіт. 1954 р.) // Міжнарод. защита прав и свобод человека. – М.: Юрид. лит., 1990.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 17 квіт. 1954 р.) // Там же.

Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 груд. 1984 р. (ратифікована УРСР 26 січ. 1987 р.) // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1989. – № 13. – Ст. 108.

Європейська Конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (ратифікована Україною 24 січ. 1997 р.) // Зб. договорів Ради Європи. – К.: Парламент. вид-во, 2000.

Статут внутрішньої служби Збройних Сил України від 24 берез. 1999 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 22/23. – Ст. 194.

Т е м а 9. ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ, ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЯКІ ПЕРЕДБАЧЕНА МІЖНАРОДНИМИ КОНВЕНЦІЯМИ

(КОЛОКВІУМ)

Питання для обговорення

1. Загальна характеристика злочинів, відповідальність за які передбачена міжнародними конвенціями.

2. Погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України). Аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину.

3. Незаконне використання символіки Червоного Хреста або Червоного Півмісяця та зловживання ними (ст.435 КК України). Аналіз об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину.

Відповідно до законів, звичаїв війни та міжнародних Конвенцій Кримінальний Кодекс України передбачає у ст. 434, 435 два злочини в межах цієї теми. Тому об'єктом посягання тут можна вважати порядок виконання військовослужбовцями зобов'язань міжнародних Конвенцій.

При аналізі об'єктивної сторони слід підкреслити умови прояву видів злочинних діянь, з'ясувати зміст їх основних понять, наприклад, “поганого поводження”, “порядок використання символіки Червоного Хреста або Червоного Півмісяця” Окремо треба зупинитися на характеристиці ознак військовополоненого як потерпілого від злочину, передбаченого ст.434 КК України. Далі доцільно вказати на момент закінчення злочину, з'ясувавши особливості конструкції його складу.

При аналізі суб'єктивних ознак бажано відмітити те, що вина може бути виражена умислом або необережністю. Суб'єктом злочину є військовослужбовець або інші спеціальні особи, наприклад, медичні працівники тощо. Відмінність від суміжних злочинів варто показати за об'єктивними та суб'єктивними ознаками поганого поводження з військовополоненими від злочинів проти особи (розд. II Особливої ч.).

Теми реферативних повідомлень

1. Загальна характеристика злочинів, відповідальність за які передбачено міжнародними конвенціями.
2. Насильство над населенням у районі воєнних дій.
3. Погане поводження з військовополоненими.

Список нормативних актів та літератури

Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 17 квіт. 1954 р.) // Междунар. защита прав и свобод человека. – М.: Юрид. лит., 1990.

Конвенція про поліпшення участі поранених та хворих в діючих арміях від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 7 квіт. 1954 р.) // Там же.

Конвенція про поліпшення участі поранених, хворих та осіб, що потерпіли загибель корабля, із складу збройних сил на морі від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 17 квіт. 1954 р.) // Там же.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серп. 1949 р. (ратифікована СРСР 17 квіт. 1954 р.) // Там же.

Додаткові протоколи I, II до Женевських конвенцій щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 черв. 1977 р. (ратифіковані УРСР 18 берез. 1989 р.) // Там же.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття та загальна характеристика злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.
2. Система та види злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.
3. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.
4. Кваліфікуючі ознаки злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.
5. Суб'єкт злочинів проти встановленого порядку несення військової служби.
6. Поняття та загальна характеристика злочинів проти порядку підлеглості й військової честі.
7. Непокора.
8. Невиконання наказу.
9. Відмежування непокори від невиконання наказу.
10. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків.
11. Відмежування опору начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків від суміжних злочинів.
12. Погроза або насильства щодо начальника.
13. Відмежування погроз або насильства щодо начальника від суміжних злочинів.
14. Насильницькі дії щодо начальника (характер насилля, мотиви, кваліфікуючі ознаки).
15. Відмежування насильницьких дій щодо начальника від суміжних злочинів.
16. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.
17. Характер насилля та його значення для кваліфікації при порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.
18. Злочини проти порядку проходження військової служби.

19. Самовільне залишення частини або місця служби.
20. Значення тривалості залишення частини або місця служби для кваліфікації самовільного залишення частини або місця служби.
21. Відмежування самовільного залишення частини або місця служби від суміжних злочинів.
22. Дезертирство.
23. Відмежування дезертирства від самовільного залишення частини або місця служби.
24. Ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом.
25. Злочини проти порядку користування військовим майном та його збереження.
26. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем.
27. Умисне знищення або пошкодження військового майна.
28. Відмежування умисного знищення військового майна від суміжних злочинів.
29. Необережне знищення або пошкодження військового майна.
30. Відмежування необережного знищення або пошкодження військового майна від суміжних злочинів.
31. Втрата військового майна.
32. Відмежування втрати військового майна від суміжних злочинів.
33. Порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення.
34. Відмежування порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення, від суміжних злочинів.

35. Злочини проти порядку експлуатації військової техніки (поняття та загальна характеристика).
36. Порушення правил водіння або експлуатації машин.
37. Порушення правил польотів або підготовки до них.
38. Порушення правил кораблеводіння.
39. Злочини проти порядку несення бойового чергування та інших спеціальних служб (поняття та загальна характеристика).
40. Порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання.
41. Відмежування порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання від суміжних злочинів.
42. Порушення правил несення прикордонної служби.
43. Відмежування порушення правил несення прикордонної служби від суміжних злочинів.
44. Порушення правил несення бойового чергування,
45. Відмежування порушення правил несення бойового чергування від суміжних злочинів.
46. Порушення статутних правил внутрішньої служби.
47. Кваліфікуючі ознаки порушення правил внутрішньої служби.
48. Відмежування порушення правил внутрішньої служби від суміжних злочинів.
49. Злочини проти встановленого порядку збереження військової таємниці (поняття та загальна характеристика).
50. Розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю.
51. Відмежування розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, від державної зради.
52. Втрата документів або матеріалів, які містять державну таємницю.
53. Військові службові злочини (поняття та загальна характеристика).

54. Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем.
55. Кваліфікуючі ознаки зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем.
56. Відмежування зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем від суміжних злочинів.
57. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.
58. Відмежування перевищення військовою службовою особою влади чи службовими повноваженнями від зловживання військової службової особи владою або службовим становищем.
59. Недбале ставлення до військової служби.
60. Відмежування недбалого ставлення до військової служби від суміжних злочинів.
61. Бездіяльність військової влади.
62. Відмежування бездіяльності військової влади від інших військових службових злочинів.
63. Злочини проти порядку несення служби на полі бою і в районі воєнних дій (поняття та загальна характеристика).
64. Здача або залишення ворогові засобів ведення війни.
65. Відмежування здачі або залишення ворогові засобів ведення війни від державної зради.
66. Залишення гинучого військового корабля.
67. Самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю.
68. Добровільна здача в полон.
69. Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні.
70. Мародерство.
71. Насильство над населенням у районі воєнних дій.
72. Погане поводження з військовополоненими.
73. Незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання ними.

Навчальне видання

**ЗАВДАННЯ
ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЗЛОЧИНИ ПРОТИ
ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ
НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
(ВІЙСЬКОВІ ЗЛОЧИНИ)”**

для студентів IV курсу

У к л а д а ч і: ПАНОВ Микола Іванович,
КАСИНЮК Василь Іванович,
САМОЩЕНКО Ігор Вікторович,
ХАРИТОНОВ Сергій Олександрович,
АНІСІМОВ Герман Миколайович

Відповідальний за випуск *М. І. Панов*

Редактор *В. В. Арнаутова*
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2011, поз. 30

Підп. до друку 12.12.2011. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Умовн. друк. арк. 2,56. Облік.-вид. арк. 1,61. Вид. № 70.
Тираж прим. Зам. № 4359. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.